DUDUQLANISH NUTQ BUZILISHINING PSIXONEVROLOGIK ASOSLARI VA DAVOLASH YONDASHUVLARI

Maqsudbekova Xovvajon Xamidbek qizi
Alfraganus Universiteti Pedagogika fakulteti Defektologiya yo‘nalishi 3-bosqich talabasi
Utbasarova Umida
Alfraganus universiteti pedagogika va psixologiya kafedrasi o‘qituvchisi Ilmiy rahbar

Annotatsiya: Ushbu maqolada duduqlanish (logonevroz)ning psixonevrologik asoslari, uning kelib chiqish sabablari, turlari va rivojlanish mexanizmlari keng yoritilgan. Duduqlanishning maktabgacha yoshdagi bolalarda ko‘rinishlari, tashxislash usullari, zamonaviy psixologik va logopedik davolash yondashuvlari asosida tahlil qilingan. Maqolada art-terapiya, nafas mashqlari, biofeedback texnologiyasi, oilaviy qo‘llab-quvvatlash muhim o‘rin tutishi ta’kidlangan. Duduqlanishni bartaraf etishda individual va kompleks yondashuvlarning afzalligi ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: duduqlanish, logonevroz, nutq buzilishi, psixoterapiya, logopediya, art-terapiya, nafas mashqlari, tashxis, davolash

Аннотация: В данной статье подробно рассматриваются психоневрологические основы заикания (логоневроза), его причины, типы и механизмы развития. Анализируются проявления заикания у детей дошкольного возраста, современные методы диагностики, психотерапевтические и логопедические подходы к лечению. Подчёркивается значение арт-терапии, дыхательных упражнений, технологии биологической обратной связи, а также роли семейной поддержки. Выявлены преимущества индивидуального и комплексного подхода в коррекции заикания.

Ключевые слова: заикание, логоневроз, речевое расстройство, психотерапия, логопедия, арт-терапия, дыхательные упражнения, диагностика, лечение

Abstract : This article examines the psychoneurological foundations of stuttering (logoneurosis), including its causes, types, and development mechanisms. It analyzes the manifestation of stuttering in preschool children, modern diagnostic methods, and treatment through psychological and speech therapy approaches. The role of art therapy, breathing exercises, biofeedback technology, and family support is highlighted. The advantages of individualized and integrated approaches in treating stuttering are emphasized.

ISSN 3030-3907

Keywords: stuttering, logoneurosis, speech disorder, psychotherapy, logopedic therapy, art therapy, breathing exercises, diagnosis, treatment

Kirish

Nutq inson ongining jamiyat bilan bog‘lovchi asosiy vositasi hisoblanadi. Sog‘lom muloqot jarayoni tafakkur va ijtimoiy integratsiyaning muhim omilidir. Ammo ayrim holatlarda nutqning tabiiy rivojlanish jarayoni buziladi. Shunday holatlardan biri – duduqlanish, ya’ni nutqning ritmik va artikulyatsion uzilishlar bilan buzilishi hisoblanadi. Ushbu buzilish psixonevrologik, fiziologik, ijtimoiy va psixologik omillar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ayniqsa bolalik davrida ko‘p uchraydi. Maqolaning asosiy maqsadi – duduqlanishning zamonaviy ilmiy asoslarini, diagnostik va tuzatish yondashuvlarini har tomonlama yoritishdir.

2. Duduqlanishning psixonevrologik asoslari

Duduqlanish — bu ko‘p omilli buzilish bo‘lib, u markaziy asab tizimi faoliyatining buzilishi, psixologik jarayonlar, miyaning chap yarim sharidagi nutq markazlarining nomutanosib rivojlanishi bilan bog‘liq. Tadqiqotlarga ko‘ra, duduqlanish bilan og‘rigan bolalarda dopamin darajasi yuqoriligi, Broka va Vernike zonalarining asimmetriyasi, oyna neyronlar tizimining buzilishi kuzatiladi. Ko‘pincha, duduqlanishning rivojlanishiga quyidagi omillar sabab bo‘ladi:

Perinatal davrdagi asab tizimi shikastlanishlari

Irsi moyillik (genetik omillar)

Rivojlanishdagi asimmetrik nutq markazlari

Ruhiy travmalar, stress, qo‘rquv

Haddan tashqari talabchanlik, oiladagi psixologik bosim

Psixonevrologik nuqtai nazardan qaraganda, bu holat logonevroz sifatida tasniflanadi. U vegetativ nerv tizimi, psixovegetativ muvozanat va emotsional barqarorlik bilan bevosita bog‘liq.

3. Duduqlanishning turlari va klinik ko‘rinishlari

Duduqlanish quyidagi shakllarda namoyon bo‘ladi:

3.1. Klinik shakllari:

Klonik shakl – tovush, bo‘g‘in yoki so‘zlarning qayta-qayta takrorlanishi (m-m-menga).

Tonik shakl – so‘z boshlanishida yoki nutq davomida pauzalar, nutqning "tiqilishi".

3.2. Aralash shakl:

Ko‘plab hollarda klonik va tonik belgilar birgalikda uchraydi. Bolalarda bu holat odatda shoshqaloqlik, hayajon, yoki yangi muhitda kuchayadi.

3.3. Yoshga oid xususiyatlar:

ISSN 3030-3907

Maktabgacha yoshdagi bolalarda duduqlanish o‘ziga xos kechadi: ular gapirishni istaydi, lekin og‘zaki ifoda qiyinlashadi. Bu o‘z navbatida ijtimoiy chekinish, o‘ziga ishonchsizlik kabi ikkilamchi psixologik muammolarni yuzaga keltiradi.

4. Duduqlanishni tashxislash usullari

Tashxis qo‘yish ko‘p bosqichli bo‘lib, turli mutaxassislar ishtirokini talab etadi:
Logopedik baholash – artikulyatsion, fonematik rivojlanish tekshiriladi.
Psixologik testlar – emotsional fon, stressga chidamlilik, o‘ziga baho.
Neyrofiziologik tekshiruvlar – EEG, MRT yordamida nutq markazlari faoliyati o‘rganiladi.
Video monitoring – nutq holatini kundalik muhitda tahlil qilish.

Ilg‘or tashxislashda VR texnologiyalari, kompyuterli nutq analizatorlari, nutq jarayoni stimulyatsiyasi xam qo`llanilmoqda.

5. Duduqlanishni tuzatish va davolashning zamonaviy yondashuvlari

5.1. Logopedik terapiya

Nutqni sekinlashtirish texnikasi
Ritmik gapirish mashqlari
Harf, bo‘g‘in asosida nutq qurilishi
Nafas va tovush chiqarish mashqlari

5.2. Psixoterapiya

Kognitiv-behavioral terapiya (CBT)
Art-terapiya
Gipnoterapiya
Oila terapiyasi

5.3. Biofeedback va texnologik yondashuvlar

Biofeedback
DAF (Delayed Auditory Feedback)
VR-simulyatorlar

5.4. Nafas va relaksatsiya mashqlari

Qorin orqali chuqur nafas olish
Meditatsiya va autogen mashqlar
Diafragma ovoz chiqarish mashqlari

5.5. Ijtimoiy va pedagogik muhit

Psixoedukatsiya
Individual yondashuv
O‘qituvchilar va tarbiyachilar bilan hamkorlik

6. Duduqlanishning ijtimoiy va psixologik oqibatlari

O‘ziga ishonchning pasayishi

ISSN 3030-3907

Ijtimoiy izolyatsiya
Maktabdagi yutuqlarning kamayishi
Xavotir, depressiya

7. Ilmiy yondashuvlar va xorijiy tajribalar

Lidcombe Program
Fluency Shaping Therapy
Interactive Metronome
Neurofeedback
Holistik yondashuv – jismoniy + psixik + ijtimoiy jihatlar

Xulosa

Erta tashxis va kompleks yondashuv
Oilaviy psixologik muhit
Logopedik va psixoterapevtik yondashuvlarni uyg‘unlashtirish
Bolaning emotsional ehtiyojlariga e’tibor
Duduqlanish – tuzatiladigan buzilish sifatida qaralishi kerak

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Akhmedov A.M. “Nutq buzilishlari va ularni tuzatish”, Toshkent, 2020
2. Guitar B. “Stuttering: An Integrated Approach to Its Nature and Treatment”, 2013
3. Bloodstein O., Bernstein Ratner N. “A Handbook on Stuttering”, 2008
4. Ward D. “Stuttering and Cluttering”, 2006
5. Yairi E., Ambrose N. “Early Childhood Stuttering”, 2005
6. Vygotsky L.S. “Thought and Language”, 1986
7. Manning W.H. “Clinical Decision Making in Fluency Disorders”, 2010
8. Reilly S. “Natural history of stuttering”, 2009
9. Craig A., Hancock K. “Self-help and therapy in stuttering”, 1995
10. Langevin M. “Parents’ Role in Stuttering Treatment”, 2003

ISSN 3030-3907